

**Elisabeth Ahnberg, Mats Lundgren, Jan Messing
och Ina von Schantz Lundgren**

Följeforskning som företeelse och följeforskarrollen som konkret praktik

Med utgångspunkt i fyra följeforskningsprocesser, där vi själva medverkat, diskuterar vi följeforskning som företeelse och rollen som följeforskare. Vår artikel ska ses som ett empiriskt exempel i anslutning till den debatt som Göran Brulin, Karin Sjöberg och Lennart Svensson initierade genom artikeln "Gemensam kunskapsbildning för regional tillväxt" (publicerad i *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 15, nr 1, våren 2009).

I artikeln "Gemensam kunskapsbildning för regional tillväxt" diskuterar Brulin, Sjöberg och Svensson (2009) utvärdering genom följeforskning som ett bidrag till att öka kvalitet och hållbarhet i regionalt utvecklingsarbete. Bakgrunden är EU-kommissionens direktiv om ett förändrat utvärderingsförfarande för regionala projekt där de är medfinansierare. Kommissionen förespråkar "on-going evaluation", som kommit att benämnas följeforskning på svenska. En direktöversättning skulle närmast bli fortgående utvärdering. Den svenska översättningen följeforskning, och även det engelska begreppet, kan tyckas olyckligt valda då det blir oklart om det är forskning eller utvärdering

Elisabeth Ahnberg, fil kand, följeforskare,
Dalarnas Forskningsråd
elisabeth.ahnberg@dfr.se

Mats Lundgren, fil dr i sociologi, lektor i
pedagogik, Akademin för Hälsa och samhälle,
Högskolan Dalarna
mlu@du.se

Jan Messing, socionom, följeforskare, biträ-
dande chef, Dalarnas forskningsråd
Jan.Messing@dfr.se

Ina von Schantz Lundgren, fil dr, lektor i
pedagogik, Akademin för Hälsa och samhälle,
Högskolan Dalarna
ivo@du.se

Artikeln är en bearbetad version av ett paper som presenterades på konferensen HSS09 i Luleå i juni 2009 (Ahnberg, Lundgren, Messing & von Schantz Lundgren 2009) samt ett paper till konferensen Høgskole og Samfunn i Samhandling – HSS09 den 23–24 september 2009 (Ahnberg, Lundgren, Messing & von Schantz Lundgren 2009)

som avses. Vi kommer dock att argumentera för att begreppet mycket väl kan innefatta båda dessa delar, något som kan uppfattas som kontroversiellt. Kanske skulle *"on-going evaluation and research"*, på svenska till exempel "forskningsbaserad utvärdering", ha varit bättre begrepp för att beskriva två komplementära och delvis överlappande företeelser.

Den centrala tanken med följeforskningen framhålls vara att öka utvecklingsarbetets effektivitet och sannolikhet, i projekt såväl som i program, för att främja en hållbar regional utveckling. Följeforskning förväntas också konkret kunna ge löpande återkoppling till projektledningen, bidra till ett systematiskt lärande samt generera ny forskningsbaserad kunskap och visa på "bättre" lösningar i praktiken genom kunskapsspridning (NUTEK 2008). Samtidigt hörs kritiska röster som framhåller följeforskningens kontrollerande funktion och risker för att det begränsar ett innovativt tänkande. Enligt Brulin, Sjöberg och Svensson (2009) måste en framgångsrik regional utvecklingspolitik kunna balansera mellan stöd, styrning och störning, som med delvis andra ord kan uttryckas som att stödja, prioritera och ifrågasätta. Dessa funktioner ses av författarna som förutsättningar för att lär- och utvecklingsprocesser ska leda till långsiktiga effekter, både i praktiken och för att utveckla ny kunskap och nya teorier om regionala utvecklingsprocesser.

I sin artikel ställer Brulin, Sjöberg och Svensson (2009) frågan om följeforskningsansatsen är embryot till femte generationens utvärdering. Med hänvisning till Guba och Lincoln (1989) framför de att följeforskningens ambition att både vara till praktisk nytta och samtidigt bidra till en långsiktig teoriutveckling inte rymms i tidigare utvärderingsmodeller. På det sätt som följeforskarrollen fungerat i de fyra fall som här presenterats stöds uppfattningen att följeforskning innefattar möjligheter att bidra till ett utvecklingsinriktat lärande. Dessutom visar de studerade fallen att följeforskningen genom erfarenhetsåterföring kan få betydelse för hur projekts strategier kan förändras under arbetets gång.

Vår utgångspunkt i den här artikeln är de gemensamma erfarenheter vi har av följeforskning i praktiken. Vi tittar bakåt och granskar hur följeforskarrollen utföll i fyra konkreta fall. Då vi medverkat i andra liknande projekt har urvalet gjorts så att de använda fallen ska utgöra exempel på projekt med olika innehåll, karaktär och uppnådda effekter. Syftet är att kritiskt granska följeforskningens och följeforskarens roller i lokala och regionala utvecklingsprojekt.

Några teoretiska utgångspunkter

Frågor som samhällsrelevans, nytta, användning och kunskapsutveckling är viktiga i följeforskningen, liksom för följeforskarens roll. I traditionell forskning ligger i stället betoningen på kritisk granskning och att öka förståelsen av samhällsfenomen. Följeforskare kommer därmed, enligt våra erfarenheter, att från

forskarsamhället riskera att bli misstänkliggjorda för att gå uppdragsgivarens ärenden. Detta gör rollen svår att balansera, att både stå fri och att samtidigt fungera som uppdragsgivarens rådgivare i vissa frågor.

När försök görs att sammanfatta vad flera följeforskningsrapporter har kommit fram till, det vill säga metaanalyser, blir bidraget till forskningen tydligt. Poängen är att dra fram det generella ur enskilda studier och inordna dem i ett allmängiltigt begreppssystem. Vedung (2001) pekar på att det långsiktiga kunskapsbyggandet borde beaktas i högre grad och att det vore värdefullt om den studerade verksamheten betraktas som ett fall som i någon mening låter sig generaliseras. En sådan generaliseringsambition skulle understödja kunskapsstillväxt och stimulera projektets intressenter till att bygga upp en djupare förståelse av pågående förändringsprocesser (Vedung 2001) och på så sätt svara mot en traditionell syn på samhällsvetenskaplig forskning. Följeforskningen strävar, som vi ser det, mot att både innehålla utvärderande och forskande moment. Den kan på så sätt ses som den femte generationens utvärdering, med de möjligheter och svårigheter som ligger inbyggt i detta.

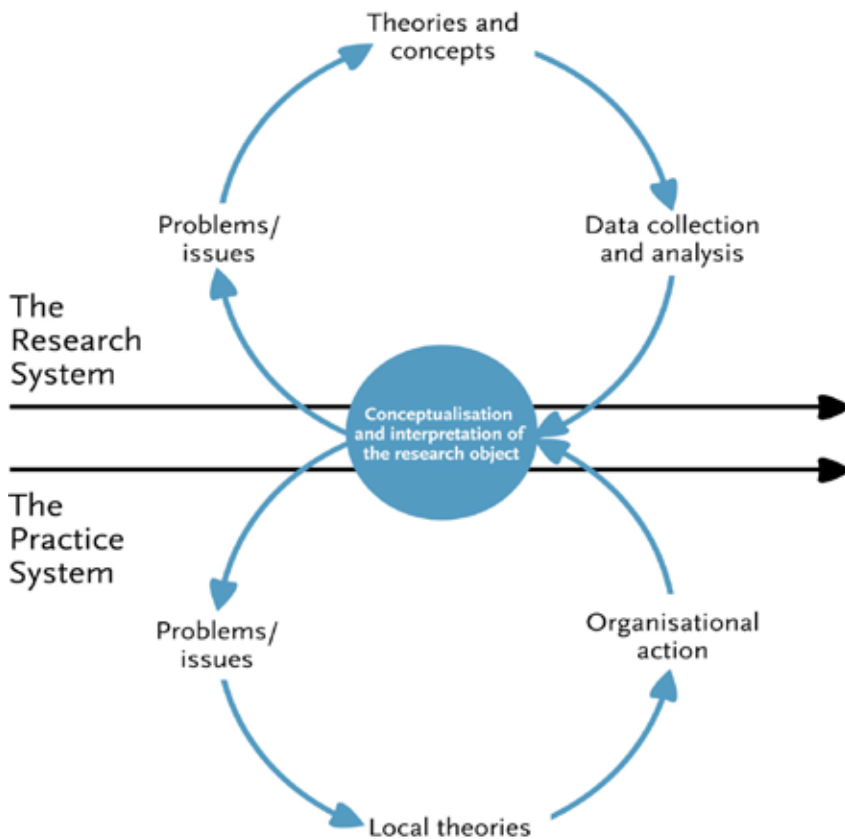
På vilket sätt skiljer sig följeforskning från aktionsforskning, ett begrepp som fungerar som ett paraplybegrepp för praxisorienterad forskning i allmänhet med dess olika inriktningar som AR (*Action Research*), PAR (*Participatory Action Research*), PR (*Participatory Research*), PRE (*Practice Research Engagement*), och AS (*Action Science*) (Huisman 2006)? I till exempel *Participatory Action Research* ligger betoningen på att involvera aktörerna för att producera handlingsrelevant kunskap, vanligen med ett *bottom-up*-perspektiv (Holmer & Starrin 1993, Ström 1997, Friedlander 2001, Lorentz 2004, Reason & Bradbury 2006). Följeforskningen tar i ett viktigt avseende en annan utgångspunkt, nämligen att den som regel har ett *top-down*-perspektiv genom att uppdragsgivaren är ledningen i en organisation. Följeforskarens relation finns således i detta avseende med organisationens ledning som söker följeforskarens stöd i att understödja pågående förändringsprocesser. I både aktionsforskningen och följeforskningen finns emellertid ett uttalat teoretiskt kunskapsintresse.

Det ligger i sakens natur att de miljöer som skapas i utvecklingsprojekt också utgör vad som kan benämnas som mikrovärldar (Senge 1995), där systematiskt initierade organisatoriska förändringsprocesser studeras och korrigeras samtidigt som de äger rum. Dessa mikrovärldar är autentiska, det vill säga de representerar strävanden till att åstadkomma organisatoriska förändringar i praktiskt pågående verksamheter. Utifrån sådana utgångspunkter kan projekt som följeforskare är engagerade i betraktas som fallstudier av sådana mikrovärldar. Schein (2006) framhåller att detta är en gynnsam utgångspunkt för att utveckla ny kunskap, inte minst om förändringsprocesser.

Insamling av data, skapandet av begrepp och utveckla teorier är resultatet av en forskares attityd, en önskan att klarlägga vad det är som pågår och att kommunicera detta klarläggande till andra forskare. Mitt argument är att några av de bästa möjligheterna för sådana studier faktiskt uppträder i situationer där förutsättningarna är skapade av någon som vill ha hjälp, inte genom att det är forskaren själv som bestämmer vad det är som ska studeras. (Schein 2006 s 185, vår översättning)

Följeforskning av enskilda fall, mikrovärldar, innehåller en möjlighet till erfarenhetsbaserad kunskap genom följeforskarens kontinuerliga närvaro. Följeforskning kan då bli en katalysator för förändring och bidra till en kunskapsuppbyggnad om förändringsprocessers utveckling över tid. Detta gäller både i relation till en specifik verksamhet som i en mer generell mening (se *figur 1*).

Figur 1. Samverkan forskning – praktik (Ellström 2007, med tillstånd av författaren). Se även Ellström 2009.

Traditionellt är forskning till sin natur en långsam process, vilket blir ännu tydligare när forskare i efterhand ska värdera utfallet av projektverksamhet. När den slutliga rapporten väl är klar är det redan för sent att åtgärda de eventuella problem som uppstått i det aktuella projektet.

Mycket forskning och även traditionella utvärderingar spelar liten eller ingen roll i styrning och utveckling av olika program och projekt, eftersom dessa följer sitt eget tempo. I verkligheten uppstår problem plötsligt eller genom att man undan för undan ser att en utvecklingsinriktning i ett projekt måste ändras eftersom det går i fel riktning. (Bulin 2008 s 11)

Resultat från kvalitativt inriktad följeforskning kan både fungera som beslutsunderlag och bidra till förståelse av grundläggande handlingsmönster och processer. Det gör det möjligt att till exempel utveckla och testa teorier om utvecklingsprojekts styrstrategier och sätt att fungera. Följeforskaren förväntas även att kontinuerligt bidra med uppfattningar om projektets verksamhet, både under pågående process (formativt) och genom att analysera och värdera utfallet (summativt). För att kunna bidra både under processen och i den slutliga analysen kan följeforskaren välja att utforma en teoretisk tolkningsram. En sådan kan bland annat bidra till att belysa hur projektmål ofta "är ideologiska avspeglingar av en tidsanda" (Lundgren 2004 s 5). Valet av teoretisk tolkningsram vänder blickarna mot forskaren som person. Repstad (2007) varnar till exempel för att en kvalitativ ansats kan kritiserar

för att vara alltför idealistisk och individualiserad, d.v.s. att den fokuserar i alltför hög grad på enskilda personers åsikter och negligerar sociala och materiella strukturer och ramvillkor. (Repstad 2007 s 83)

Den tolkningsram som väljs blir beroende av vilka kunskapsteoretiska och vetenskapsteoretiska ställningstaganden som forskaren gör i sin yrkesprofession som forskare. Det är således möjligt för forskaren att välja en tolkningsram som också speglar enskilda individers utsagor i sociala och materiella strukturer, eller andra former av ramvillkor.

Ett annat problem att förhålla sig till när det gäller följeforskning handlar om att i ett långvarigt engagemang i ett projekt kommer dess aktörer och följeforskaren att lära känna varandra, vilket också påverkar hur information emellan parterna kommer att ges, tas emot och tolkas (Mulinari 1997, von Schantz Lundgren 2008).

Erfarenheter från fyra fallstudier

De fall som den här artikeln baseras på beskrivs nedan kortfattat för att ge en bakgrund till vart och ett av dessa.

Fall 1. Bruket

Följeforskningsuppdraget i Bruket gällde utbildning och utveckling av driftorganisationen inför start av en ny tillverkningsmaskin. Det var en omfattande satsning som berörde samtliga i den nya driftorganisationen som genomfördes under en tvåårsperiod.

Fall 2. Industrisamverkan

Projektet Industrisamverkan benämns som ett så kallat initiativ. Till skillnad från ett projekt med en start och ett slut ska initiativet i det här fallet pågå under perioden 2004 till 2014 med syftet att främja utvecklingen i en bransch och attraktiviteten i en geografisk region. Initiativet har en operativ organisation som består av drygt 15 personer.

Fall 3. Projektet Kvinnors entreprenörskap

Projektet Kvinnors entreprenörskap syftade till att stödja kvinnor att etablera företag. Ett ytterligare syfte med projektet var att utveckla metoder som kunde användas på "bred front" inom entreprenörskap, jämställdhet och integration. Projektet startade 2006 och pågick till utgången av 2008.

Fall 4. Jämställdhetsprojektet

Jämställdhetsprojektet var uppdelat i två huvudbeståndsdelar. Den ena utgjordes av en kartläggning och analys av projekt vars syfte var att förändra den könsuppdelade arbetsmarknaden. Den andra delen utgjordes av sex delprojekt som avsåg att utveckla metoder för ökad jämställdhet och minskad diskriminering i arbetslivet.

Hur skapade och spelade följeforskarna sin roll?

En gemensam erfarenhet från de fyra fall som analyserats är att följeforskningsarbetet inleddes med att orientera sig om de fenomen som stod i fokus i dialog med respektive uppdragsgivare. Dialogen innehöll sakupplysningar om till exempel hur målen för projektet formulerats, men också ett utforskande av vad som var *möjligt, lämpligt, tillåtet* och *riskabelt* att göra i det kommande arbetet. Att hantera och balansera det sistnämnda ställer stora krav på projektledning och följeforskare.

Vilken roll följeforskarna kunde spela varierade emellertid i de olika fallen. I fall 1 och 2 låg tyngdpunkten på att utöva ett processnära följeforskningsarbete

med syftet att stödja, störa och främja aktörernas lärande i projekten och därmed projektens utveckling. Att dokumentera hade i dessa fall en lägre prioritet. I fall 3 och 4 låg mindre vikt på processtöd, även om sådant förekom, och mer vikt på att i efterhand sammanställa och analysera vad som hade skett i dessa olika projekt och med hjälp av teoretiska modeller tolka resultatet och de processer som hade ägt rum (House 1994, Karlsson 1995, Karlsson 1999). Följeforskningen innehöll i samtliga fall kunskapsförmedling från relevant forskning och andra utvecklingsarbeten samt funktionen att vara bollplank till projekt- eller processledaren. Återkommande var också att urskilja, tolka och värdera effekter av projektets förlopp och aktiviteter.

En annan aspekt av följeforskarens roll rörde hur denne agerade eller förväntades agera i de processer som startade i projekten. I samtliga fall inriktades följeforskningen på projektens strategiska nivå, det vill säga på styrelsens eller styrgruppens och projektledarnas arbete. Oberoende av hur följeforskaren involverades i processen var det alltid styrelsen/styrgruppen och projektledning som hade ansvaret för hur de handlade utifrån den information, de råd eller tolkningar som gavs. Graden av involvering i processerna varierade från att återföra eller reflektera bilder av projektets verksamheter, till att följeforskaren självständigt analyserade, tolkade och värderade den information som kom fram.

Hur gav följeforskaren återkoppling?

Hur kunde följeforskaren ge sådan återkoppling att projektens möjligheter att nå uppsatta mål ökade? Detta ska ses i ljuset av att följeforskningen och den information den ger bara är en av många faktorer som påverkar händelseutvecklingen. Oftast handlar det om att formulera tänkbara möjligheter, snarare än att göra ett val mellan tydliga alternativ.

I fall 1, Bruket, genomfördes följeforskningen inledningsvis i en process som var snabb och fylld av en mängd aktiviteter. Den information och de erfarenheter som förmedlades hade en tydlig mottagare i fabriken ledning. Under genomförandeskedet kunde inte följeforskarna uppfatta om eller hur informationen användes. Det snabba förloppet i processerna var troligtvis en förklaring. I backspeglarna kunde följeforskarna emellertid notera vissa skeenden där en återkoppling bidragit till att påverka förändringsprocessens riktning. Återkopplingen var såväl muntlig som skriftlig.

Från fall 2, Industrisamverkan, förmedlas en illustrativ berättelse om en process där aktörernas bild av verksamhetsfältet, branschen, förändrats genom iakttagelser som gjorts i följeforskningen. Följeforskningen genomförde en funktionsanalys av branschen (Bergek m fl 2008). I samband med genomförandet och i återföringen av analysen påvisades möjligheten att sortera branschen och dess företag *upstream* respektive *downstream* i förhållande till dess råvaruproducenter.

Genom att sortera på ett annorlunda sätt tydliggjordes andra frågeställningar och problem med relevans för branschen och dess företag. Också i detta fall var återkopplingen både skriftlig och muntlig, men där det senare dominerade.

I det tredje fallet, Kvinnors entreprenörskap, verkade det på ytan som att det var stora och svårfångade verksamhetsfält som kvinnors entreprenörskap, jämställdhet och integration av invandrare som fokuserades, men i realiteten var projektet tydligt strukturerat och avgränsat till bestämda och väldefinierade aktiviteter inom dessa områden. De återkopplingar som skedde muntligt och via så kallade ögonblicksbilder stärkte aktörerna i uppfattningen att de var på "rätt väg". Därmed kom följeforskarens roll att bli bekräftande vad gäller hur projektet genomfördes i relation till dess mål. Detta kan även ha stärkt självbilden och självförtroendet och att projektledningen kunde agera mot denna bakgrund.

I fall 4, Jämställdhetsprojektet, omfattade verksamheten sex olika organisationer, med olika storlek och kärnverksamheter, vilka samverkade i ett så kallat Utvecklingspartnerskap (UP) (Andersson m fl 2005). Detta projekt utmärker sig som det mest komplicerade sett ur ett följeforskarperspektiv, både utifrån att det innehöll diversifierade delprojekt och utifrån hur de personliga relationerna kom att utvecklas som en följd av en del av de återkopplingar som gjordes. Följeforskarna hade i detta fall även tidigare fungerat som formativa utvärderare i projekt med samma uppdragsgivare och med välfungerande relationer. När jämställdhetsprojektet hamnade i ekonomiska svårigheter ville projektledaren inte att detta skulle uttalas och beskrivas, vilket följeforskarna ansåg var nödvändigt för att förstå vad som skedde i projektet. Detta ledde till en splittring i projektets styrgrupp och följeforskarna drogs in i en komplicerad konflikt. Därmed försvarades fortsatt återkoppling under slutet av projekttiden och följeforskarnas beskrivning och analys av projektets slutfas kunde därför endast avläsas i den slutrapport som lämnades.

Hur kan följeforskare utveckla ny kunskap om förändringsprocesser?

Kunskapsutveckling har olika betydelse beroende på i vilket sammanhang begreppet används. För forskaren handlar begreppet om utvecklingen och vetandet i forskningsfronten. För de operativt verksamma i ett utvecklingsprojekt står kunskapsutveckling oftast för att både nya och gamla kunskaper blir kända och förstådda av honom eller henne samt hur dessa kunskaper kan få en praktisk tillämpning.

De ansvariga för planeringen och genomförandet av utbildnings- och utvecklingsinsatsningen vid Bruket, fall 1, blev efterhand allt mer medvetna om att det var olika "sorters" förändringar de arbetade med. Genom följeforskningen fick de ansvariga teoretiska modeller som ökade förståelsen för de förändringar de

eftersträvade på både individ- och gruppnivå (Beer & Nohria 2000). Förståelsen bidrog till att ytterligare aktiviteter genomfördes för att stödja medarbetarna i de förändringsprocesser som i vissa fall rörde dem på ett djupt personligt plan.

I fall 2, Industrisamverkan, förmedlades genom följeforskningen dels en schematisk beskrivning av ett utvecklingsprojekts olika faser, dels en teoretisk analysmodell av de funktioner som konstituerar ett innovationssystem (Bergek m fl 2008). Möjligheten att förstå projektets aktiviteter i termer av funktioner öppnade för styrelse och projektledning att formulera möjligheter och hinder på annorlunda sätt. I sin tillämpning blev de teoretiska resonemangen användbara verktyg för projekten att få vägledning i sitt fortsatta handlande.

Följeforskarens roll i fall 3, Kvinnors entreprenörskap, blev i första hand att dokumentera den verksamhet som pågick och att analysera och tolka projektets resultat. I rollen ingick även att analysera och tolka om detta hade någon påverkan sett i ett vidare perspektiv, till exempel att förändra värderingar och attityder, skapa nya strukturer och så vidare.

En av svårigheterna med att följa händelseförloppet i fall 4 bestod i att försöka sammanfoga från varandra till synes fristående projekt. I flera av delprojekten genomfördes fallstudier av andra aktörer än följeforskarna. På så sätt kunde resultatet av den svåröverskådliga verksamhet som pågick i form av en rad delprojekt redovisas under ett ”paraply” bestående av ett antal rapporter och böcker. Dessa publikationer beskrev olika aspekter av hur brist på jämställdhet kan ta sig uttryck i arbetslivet och möjliga vägar till förändringar av en konkret och praktisk natur i vad som närmast kan liknas vid metodböcker. Den konflikt som uppstod mellan projektledaren och följeforskarna beskrevs och analyserades inte i slutrapporten, trots att det hade kunnat vara betydelsefullt att lyfta fram hur konflikter kan uppstå och hanteras. Följeforskarna hade, i det här fallet, uppfattningen att en analys av konflikten skulle göra mer skada än nytta för projektets aktörer, det vill säga att de skulle riskera att lida skada. Den valda tolkningsramen bidrog emellertid till att belysa projektets komplexitet och kunde därigenom skapa någon form av förståelse för att projektets struktur var en bidragande orsak till de ekonomiska problem som uppstod.

Diskussion och slutsatser

I artikeln ”Gemensam kunskapsbildning för regional tillväxt” (Brulin, Sjöberg & Svensson 2009) framhåller författarna att följeforskningen kan vara ett komplement till de funktioner som ger förutsättningar för lärande i projekten. På vilket sätt kunde följeforskningen i de fyra fall som granskats i denna artikel bidra till *stöd, styrning* och *störning*? Ledde detta till lärande och till att ny kunskap genererades? Som redan framgått innehöll följeforskningsuppdragen en rad konkreta aktiviteter: datainsamling; beskrivning av tillstånd och förlopp, ibland i form av

så kallade ”ögonblicksbilder”; kunskapsförmedling; att fungera som ”bollplank”; att tolka och värdera effekter. Feedback gavs i första hand till projektledningar och styrgrupper. Intentionen var att ge verktyg för att öka projektledningens förmåga att förstå pågående processer, men också stärka deras möjligheter att intervjua i dessa. I några av fallen finns exempel på att följeforskningen påverkat det strategiska agerandet i projektet. I de konkreta aktiviteter som genomförts i kategorierna stödja, styra och störa, hade följeforskarna i flera fall en såväl stödjande som störande funktion. Följeforskarens funktion som ”bollplank” innefattar således, enligt vår erfarenhet, både möjligheter och risker för den projektledare som utsätter sig för detta.

En slutsats är att följeforskning erbjuder möjligheter till studier av utvecklingsprojekt i autentiska miljöer, mikrovärldar (Senge 1995). En förutsättning för att detta ska kunna bli framgångsrikt förefaller dock vara att följeforskarens medverkan inte bara sker i marginalen. I en sådan mikrovärld formas följeforskarens roll i relation till uppdragsgivaren och projektens ledning. I de studerade fallen präglades följeforskarens förhållningssätt av att de i sin roll försökte bidra till projektets konstruktiva utveckling. En annan slutsats är att den arbetsrelation som skapas påverkar förutsättningarna för följeforskarna att ge återkoppling. I de granskade fallen gav följeforskarna muntlig feedback i sin roll som ”bollplank” samt korta skriftliga rapporter i form av ”ögonblicksbilder” för att snabbt återföra information till projektledningen. Därmed har informationens användbarhet också ökat för projektledningen som en del i ansvaret att driva projektet såväl i det dagliga arbetet som för den strategiska utvecklingen. Trots detta kan sägas att de rapporter som de olika projekten genererade verifierade mycket av det som redan var känt från tidigare forskning om projekt (Sahlin 1996), till exempel att det är svårt att läsa av vilka effekter dessa projekt hade, men också att identifiera faktorer som kan förklara de uppkomna resultaten.

Följeforskningens återföring av erfarenheter innefattar också att utmana det lärande som begränsar sig till systemets ramar, *single-loop learning*. Det handlar i hög grad om att frigöra sig från detta och se de problem som finns med nya ögon, *double-loop learning*, det vill säga att ompröva förutsättningar i systemet som tas för givna (Argyris & Schön 1995). Från dessa utgångspunkter är det rimligt att argumentera för att följeforskning som företeelse kan spela en roll, om än i varierad grad, för att stödja pågående förändringsprocesser samtidigt som ny kunskap om förändringsprocesser kan vinnas.

Följeforskningens bidrag har dock främst kommit att få betydelse för de långsiktiga och strategiska förändringarna i projekten. Primärt blir följeforskningens roll i detta avseende utvärdering, att samla in data, analysera och tolka dessa för att ge återkoppling och vägledning för ledningen att agera i praktiken. Dessa data kan emellertid i ett senare skede, med en viss distans, också utgöra underlag för

mera traditionell forskningsbaserad kunskapsbildning, både om processer och om resultat i andra avseenden. Vi menar således att följeforskning innehåller förutsättningar för att fungera som den femte generationens utvärdering och att följeforskning innehåller en del lovande möjligheter, men att mycket praktik, reflektion och teoretiserande återstår för att utforska anslagens potential och begränsningar.

Referenser

- Andersson M, Svensson L, Wistus S & Åberg C (2005): *Om konsten att utveckla partnerskap*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Argyris C & Schön D A (1995): *Organizational learning II: theory, method and practice*. Reading, Mass: Addison-Wesley.
- Beer M & Nohria N (eds) (2000): *Breaking the code of change*. Boston Massachusetts: Harvard Business School Press.
- Bergek A, Jacobsson S, Carlsson B, Lindmark S & Rickne A (2008): "Analyzing the functional dynamics of technological innovation systems: A scheme of analysis". *Research Policy*, 37(3), s 407–429.
- Brulín G (2008): Gemensam kunskapsbildning för tillväxt och hållbar utveckling. HELIX Working Papers 08/7. Linköping: Linköpings universitet.
- Brulín G, Sjöberg K & Svensson L (2009): "Gemensam kunskapsbildning för regional tillväxt". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 15, nr 1, våren 2009, s 61–74.
- Ellström P-E (2007): "Knowledge creation through interactive research: A learning perspective". Paper presented at the HSS–07 Conference, Jönköping University, May 8–11, 2007.
- Ellström P-E (2009): "Användningen och nytta av utvärderingar: ett lärandeperspektiv". I Svensson L, Brulín G, Jansson S & Sjöberg K (red): *Lärande utvärdering genom följeforskning* (s 103–129). Lund: Studentlitteratur.
- Friedlander F (2001): Participatory action research as a means of integrating theory and practice. Proceedings, Action Research Symposium. Alexandria, VA: Fielding Graduate Institute.
- Guba E & Lincoln Y (1989): *Forth generation evaluation*. London: Sage.
- Holmer J & Starrin B (1993): *Deltagarorienterad forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- House E R (1994): "The future perfect of evaluation". *Evaluation Practice*, 15, s 239–247.
- Huisman M (2006): Modern aktionsforskning – kontextualiserad forskning syftande till enbart kunskapsproduktion? Lund: Pedagogiska institutionen, Lunds universitet.
- Karlsson O (1995): *Att utvärdera mot – mot vad? Om kriterieproblemet vid intressentutvärdering*. Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm. Stockholm: HLS Förlag.
- Karlsson O (1999): *Utvärdering – mer än metod*. Stockholm: Kommentus Förlag.
- Lundgren M (2004): Utvärdering – ett sätt att utveckla ny kunskap eller ett legitimerande "beställningsarbete"? Paper presenterat på Utvärderingsföreningens konferens i Stockholm 22–23 april 2004.
- Lorentz H (2004): Aktionsforskning: om likheter och olikheter i användning och benämning inom pedagogisk forskning. Lund: Pedagogiska institutionen, Lunds universitet.
- Mulinari D (1997): Att tänka feministisk teori och bedriva feministisk forskning. I Lundqvist Å & Mulinari D (red) *Sociologisk kvinnoforskning* (s 128–145). Lund: Studentlitteratur.
- NUTEK (2008): Nyttan med följeforskning – En vägledning för utvärdering av strukturfonderna 2007–2013. Rapport: R 2008:16.
- Reason P & Bradbury H (2006): "Introduction: Inquiry and participation in search of a world worthy of human aspiration". I Reason P, Bradbury H (eds): *Handbook of action research* (s 1–14). London: SAGE Publications.
- Repstad P (2007): *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Schein E H (2006): "Clinical inquiry/research". I Reason P & Bradbury H (eds) *Handbook of action research* (s 185–217). London: SAGE Publications.
- Senge P (1995): *Den femte disciplinen. Den lärande organisationens konst*. Stockholm: Fakta Info Direkt Sweden AB. (Boken har tidigare utkommit under förlagsnamnet Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.)

- Ström P (1997): *Förändringsarbete och lärande: om utveckling av förändringspraktik bland vårdbiträden i hemtjänsten*. Lund: Lund University Press.
- Vedung E (2001): *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- von Schantz Lundgren I (2008): *Det är enklare i teorin ... Om skolutveckling i praktiken. En fallstudie av ett skolutvecklingsprojekt i en gymnasieskola*. Doktorsavhandling. Växjö: Pedagogiska institutionen, Växjö universitet.